

Ivana Grabić

SVETCI U UMJETNIČKOM OPUSU IVANA MEŠTROVIĆA

Saints in Ivan Meštrović's artistic work

UDK: Meštrović, I.: 7.027] (27-242+27-246)27-36
(Adam+Eva) 552.321, "1907"
(Adam+Eva)2-526.64:634.51
27.242:27-244Jeremija003.071]347.784"1952"
27-244(Mojsije+Job)
347.784Mojsije:691.214.8](450.621)"1918"
591.493Mojsije:691.214.8]021(569.4)"1925/1926"
691.112:27-526.64]Preobraženje"1948/1950"
27-243-62Job"1923"
Jeremija:003.071"1952"
27-246:27-312.47]27-31
27-246(27-247.4+27.247.6+27-247.7+27-247.8)

117
Služba Božja 2123.

Pregledni rad
Review article
Primljeno 2/2023.

Sažetak

U umjetničkom opusu Ivana Meštrovića (1883. – 1962.), jednog od najvećih hrvatskih religioznih umjetnika, značajno mjesto zauzimaju djela s prikazima svetaca. Riječ je o oveloj skupini studija, crteža, litografija i skulptura. Cilj ovog rada jest razvrstati Meštrovićeve svetce u jedan tematski okvir. Autorica poseban naglasak stavlja na djela nastala kao posljedica egzistencijalnih prilika u kojima je umjetnik živio i djelovao. U tom kontekstu u starozavjetnim likovima Mojsija i Joba prepoznaje likove s kojima se umjetnik poistovjetio te je u najtežim životnim trenucima u njihovim životima pronašao utjehu.

Ključni pojmovi: Ivan Meštrović, religiozna umjetnost, sveti, Mojsije, Job.

Ivan Meštrović (1883. – 1962.), istaknuti kipar hrvatske moderne umjetnosti i jedan od najvećih religioznih umjetnika, svoj stvaralački put započeo je odrastanjem u siromašnoj okolini. U početku je u drvetu rezbario sve što mu se učinilo zanimljivim, od preslica, svirala, frula do prvih skulptura Rospetog Krista.

Drvo je ubrzo zamijenio muljikom, mekanim kamenom koji je mogao oblikovati nožićem. Nalazio ga je u kamenim ulomcima starih rimskih i ranih hrvatskih građevina i ostataka ranosrednjovjekovnih crkava. Prisjećajući se svojih stvaralačkih početaka u zrelih godinama, priznao je da nije bio svjestan kako je uništavao kulturno blago i oskvrnjivao sveto tlo.¹

Vrijeme od 1900. do početka Prvoga svjetskog rata za Meštrovića je bilo puno obrata. Siromaštvo. Neuspjeli upis na Bečku akademiju. Financijska nesigurnost. Neshvaćenost umjetnosti ranoga razdoblja. Preokret doživljava na Međunarodnoj izložbi u Rimu gdje je za fragmente Vidovdanskog hrama osvojio prvu nagradu za skulpturu i tako stekao svjetski ugled. Nakon izložbe uglavnom boravi u Rimu gdje dočekuje i početak Prvoga svjetskog rata kada započinje vrijeme lutanja i dubokih unutarnjih previranja. Razočaranje u jugoslavensku ideju i politiku rezultiralo je okretanjem k religiji i religioznom. O razlozima koji su ga na to motivirali zapisao je sljedeće: "Odmah nakon balkanskog rata, a osobito svjetskog rata, meni se učinilo, da je premalen ideal jednoga naroda prema svim žrtvama i prema pravoj pobjedi svih. Nu, pobjeda svih, može biti samo ako ne bude 'prijatelja' i 'neprijatelja', kad budemo svi braća i ljudi. Eto, u nizu tih ideja došao sam na predmete iz Biblije. Osjećaj opće patnje čovjeka zauzeo je otada jače mjesto od patnje samog svog naroda."² Na mjesto nacionalnog stvaralaštva i povijesno-nacionalnih tema dolaze religiozne.³ Svjestan čovjekova traganja za nečim višim od sebe uočio je važnost religioznog u životu čovjeka kao i ulogu religije u umjetničkom stvaralaštvu. Umjetničko stvaralaštvo za njega postaje sastavni dio religije, spaja prirodu i dušu, prožima materiju duhom, kako bi se na nju gledalo dušom.

U prvom dijelu ovog rada prikazat ćemo svetce Ivana Meštrovića s obzirom na njihov tematski sadržaj, vrijeme i okolnosti u kojima su nastali. Pregledom njegovog cjelokupnog stvaralaštva možemo uočiti začetke bavljenja ovom temom, neovisno o tome

¹ "Osjećao sam kao da sam zgriješio teško pred Bogom i narodom mojim, svjestan da sam narušio tolike hrpe ruševina tražeći pogodan kamen za vajanje. Odlučih se pokajati za svoj grijeh ako je moguće, da mi Bog oprosti moje nehotično razaranje hramova u kojima se kraljevi krunili i vojske pričešćivale." Duško Kečke-met, *Život Ivana Meštrovića*, sv. I., Školska knjiga, Zagreb, 2009., 34.

² Meštrović, I., *Jedini put da se bude umjetnik jest raditi*, nenumerirane stranice.

³ Usp. Ivan Meštrović, *Razgovori o Božiću 1940.*, u: *Hrvatska revija*, 33 (1983.), 4 (132), 617.

u kojem je mediju u konačnosti ostvareno. Pritom će izostati opis svih spomenutih djela, dok će uspješnije izvedbe i djela od posebnog značaj biti detaljnije prikazana. U drugom dijelu rada bit će govora o dvojici starozavjetnih likova, Mojsiju i Jobu, koji su zaokupljali Meštrovićevu misao od najranijih dana, a posebno u vrijeme ratnih zbivanja, o čemu piše u pismima i autobiografskim bilješkama.

1. TEMATSKI OKVIR MEŠTROVIĆEVIH SVETACA

Slijedimo li kronološki slijed života i djelovanja pojedinih svetaca tematski sadržaj Meštrovićevih djela možemo podijeliti na prikaze *starozavjetnih i novozavjetnih svetaca*, te *svetaca iz života Katoličke Crkve*.

119

1.1. Starozavjetni svetc

Ova skupina obuhvaća veći broj crteža, studija i skulptura s prikazima značajnih starozavjetnih likova. Prve su skulpture *Adam* i *Eva* u granitu⁴ iz 1907. g. koje je izradio za bečkog industrijalca i mecenu A. Köninga za vrijeme studija u Beču. Važno je spomenuti kako se u to vrijeme Meštrović ne bavi religioznim temama s kojima je otpočeo svoj stvaralački put. Istu temu ponovno prikazuje netom pred početak Drugoga svjetskog rata, 1939. – 1941. g. kada izrađuje skulpture *Adama* i *Eve* u orahovu drvu u nadnaravnoj veličini.⁵ Riječ je o skulpturama od manjeg umjetničkog sadržaja s prikazima nagog tijela Adama i Eve, s minimalnim razlikama u položaju tijela. U skulpturi iz 1907. g. Adam je prikazan u raskoraku s desnom rukom iza leđa, a Eva u mirnijem stavu s lijevom rukom položenom na abdomen i desnom naslonjenom na rame.

Ovoj skupini pripada i veći broj djela s prikazom *prorokā*. Kako bismo stekli uvid u umjetnikovu zauzetost temom prorokā, navest ćemo djela i vrijeme nastanka, a veću pozornost posvetiti dvojici starozavjetnih proroka od posebna umjetnikova interesa: Mojsija i Joba. Motiv proroka kod Meštrovića nalazimo relativno rano, već 1923. g. kada u mapi Proljetnog salona pod nazivom

⁴ Skulpture je otkupio Karl Wittgenstein.

⁵ *Adam*, 1939. – 1941., drvo, GMS – 38; *Eva*, 1939. – 1941., drvo, GMS – 39.

Meštrović, nalazimo *Studiju za proroka*.⁶ Isti motiv ponovno se javlja četrdesetih godina. Boravak u zatvoru i kućnom pritvoru Meštrović krati crtanjem u ugljenu i kredi. Motiviran osobnim razlozima kao jednu od religioznih tema izabire i motiv proroka snažnih starozavjetnih ličnosti koje su po Božjem nadahnuću riječima i djelima opominjale narod zbog njihove nevjere i naviještali dolazak Mesije. U to vrijeme nastaju studije *Prorok I*.⁷, i *Prorok II*.⁸ Uglavnom je riječ o neimenovanim, nepoznatim prorocima s iznimkom prorokā Jeremije, Mojsija i Joba. Nepoznatog proroka prikazao je i u studiji u crtežu u kredi 1951. g.⁹, a potom i u skulpturi *Prorok* iz 1956. g.¹⁰ u liku izvijenog muškarca u pokretu naglašavajući preobrazbu koju čini Božja Riječ. Starozavjetni lik proroka Jeremije izradio je u skulpturi u kamenu 1952. g.¹¹ Prorok je prikazan u sjedećem položaju, s pogledom na svitak koji se nalazi u njegovim rukama. Cjelokupna skulptura izražava povlačenje proroka u nutrinu u kojoj ulazi u susret s Bogom koji donosi mir i spokoj.

U tematskoj skupini proroka istaknuto mjesto pripada Mojsiju. Zanimanju za njega pridonio je i Michelangelov *Mojsije*. Taj renesansni slikar, kipar i arhitekt, jedan od najvećih umjetnika svih vremena svojim stvaralaštvom utjecao je na Meštrovića koji mu posvećuje i nekoliko pisanih djela – *Razgovori s Michelangelom* (2007.), *Michelangelo – eseji umjetnika o umjetniku* (2010.). U vrijeme Prvoga svjetskog rata i okretanja s nacionalnih na religiozne teme Meštrović poseže za motivom Mojsija, te 1915. g. u Londonu izrađuje prvu skulpturu.¹² Ova je skulptura samo jedana u nizu iz tog razdoblja u prožeta emocijama dubokog razočaranja umjetnika zbog povijesno političkih prilika toga vremena.

⁶ *Studija za proroka*, Zagreb, 1923. g., litografija, 660 mm x 500 mm. Usp. Barbara Vujanović – Zorana Šabić Jurić (ur.), *Meštrović: Otisci duše. Religiozna umjetnost Ivana Meštrovića*, Arheološki muzej Istre – Muzeji Ivana Meštrovića, Zagreb, 2019., 52.

⁷ *Prorok I*, Zagreb, 1941. – 1942., ugljen i kreda na papiru (zalijepljeno na šperploču), 124,5 cm x 90 cm x 0,6 cm.

⁸ *Prorok II*, Zagreb, 1941. – 1942., ugljen i kreda na papiru (zalijepljeno na šperploču), 125,5 cm x 89,3 cm x 0,6 cm.

⁹ *Studija za proroka*, 1950., crtež, kreda, 65,5 cm x 52 cm, Syracuse University, ON.1955.27.

¹⁰ *Prorok*, 1956., South Bend, Indiana

¹¹ *Prorok Jeremija*, 1952. g., vapnenac, prirodna veličina, privatno vlasništvo, South Bend, Indiana

¹² *Mojsije*, 1915., London, bronca, 62 cm x 36 cm x 53,5 cm, GMS – 653.

Stoga Meštrovićev Mojsije snažnim zamahom upućuje na potrebu pridržavanja Božjih zapovijedi u vremenu koje ruši sve pred sobom.¹³ Iduće, 1916. g. izradio je *Studiju za Mojsija*¹⁴, a potom 1918. g. u Rimu skulpturu *Mojsija* u mramoru.¹⁵ U razdoblju od 1918. do 1950. izradio je više skulptura i crteža Mojsija među kojima i skicu za likovnu dekoraciju kupole u Otavicama¹⁶ i studije za *American Memorial to Six Million Jews of Europe* u New Yorku (*Neostvoreni spomenik palim Židovima*).¹⁷ *Glavu Mojsija*, u mramoru iz 1925./1926. g. poklonio je državi Izrael povodom stvaranja države.¹⁸ Na projektu za izgradnju spomenika holokaustu surađivao je s arhitektom Erichom Mendelsohnom (1887. – 1953.). U vremenu od 1949. do 1952. g. u kojem je radio na projektu izradio je studiju *Glava Mojsija*, 1951. g.¹⁹ i reljef u bronci, 1952. g.²⁰ u kojem naglasak stavlja na Mojsijev autoritet u predvođenju Izraelaca na put izlaska. Budući da do ostvarenja spomenika palim Židovima nikada nije došlo, reljef *Mojsija* u bronci iz 1952. g. postavljen je u dvorište Sveučilišta u Syracusi.

Ipak, gledajući u cijelosti, možemo ustvrditi kako Meštrović Mojsija redovito prikazuje kao zrelog muškarca u sjedećem ili stojećem položaju, dramatičnog izraza lica i pripadajućom ikonografskom oznakom rogova na glavi. Autoritet proroka i zako-

¹³ Zorana Jurić Šabić, *Meštrović: Otisci duše. Religiozna umjetnost Ivana Meštrovića*, MIM, Split, 2019., 37.

¹⁴ *Studija za Mojsija*, 1916., gips, 58,4 cm x 33 cm x 36,2 cm, Art Institute Chicago, USA, RN 1927.458.

¹⁵ *Mojsije*, 1918., Rim, mramor (botticino), 62 cm x 41 cm x 34 cm, AMZ – 209. Originalni gips nalazi se u Gliptoteci HAZU u Zagrebu (pohrana).

¹⁶ Usp. Zorana Jurić Šabić, *Crkva Presvetog Otkupitelja. Ivan Meštrović u zavičajnom kontekstu*, Muzeji Ivana Meštrovića, Split, 2020., str. 153–155, Zorana Jurić Šabić, *Dekodiranje Meštrovića. Ikonološka studija skica za dekoraciju kupole Crkve Presvetog Otkupitelja u Otavicama*, Katalog izložbe, MIM, Split, 2015., str. 17–23.

¹⁷ U tome vremenskom razdoblju Meštrović je izradio sljedeće skulpture: *Mojsije sjedeći*, bronca, 60 cm x 30 cm x 31 cm, 1925., GMS – 76; *Mojsije*, velika bista s rukama, 1925. – 1926., New York, AMZ – 135; *Mojsije*, cca.1927., crtež, kreda na pak papiru, 59,7 cm x 40,3 cm, The Metropolitan Museum of Art, New York, AN 45.149.1; *Mojsije*, 1930., bronca, GMS – 653; ; *Mojsije uzdignutih ruku*, 1934 (?), AMZ – 41.

¹⁸ *Glava Mojsija*, 1925./1926., mramor, Bezazel Art Museum, Jerusalem, Israel.

¹⁹ *Glava Mojsija*, 1951., 86,3 cm x 144,7 cm x 68,58 cm, Collection of the Hesbrough Library, UNDA; Drugi primjerak postavljen je u Temple-Tifereth Israel. Beachwood, Ohio

²⁰ *Mojsije*, 1952., reljef, bronca, 370,84 cm x 477,52 cm x 91,44 cm, Smithsonian American Art Museum; Isti reljef postavljen je i u dvorište Sveučilišta u Syracusi.

nodavca izražen je rukom podignutom u zrak i prstom uperenim prema nebu. Osim u zasebnim skulpturama Mojsijev lik prikazao je i u drvenom reljefu *Preobraženje*, 1948. – 1950. g. u trenutku Isusova preobraženja zajedno s prorokom Ilijom.²¹

Drugi starozavjetni lik kojeg izrađuje u većem tijekom dužeg razdoblja starozavjetni je lik Joba pravednika. U skulpturama i studijama Joba ili Jobove glave.²² Meštrović izražava njegov krik i vapaj. Prikazujući Jobovu patnju, ide korak dalje prikazujući i patnju članova njegove obitelji. U skulpturi *Jobov sin*, 1935. g.²³ sina prikazuje u jednako izvijenom položaju tijela kao i oca, posebno ruku, nogu, zaokrenute glave i pogleda uperena k nebu. Izmučeni patnik Job zaokupio je Meštrovićevu misao četrdesetih godina, u zatvoru i kućnom pritvoru. Iz tog vremena datira i crtež *Joba* u ugljenu.²⁴ U razdoblju od 1942. do 1946. oblikovao je tri figure i studiju Jobove glave.²⁵ Gotovo je uvijek riječ o zbijenom liku, grčevitog stava, s rukama na glavi, otvorenih usta. Job cijelim bičem izražava patnju, muku i bol. Ne zatvara se u sebe. On vapi. Oslobađa se zarobljenosti tugom i boli. Slobodan od navezanosti na ljude i imetak. Odvojen od bližnjih. Meštrović se s Jobom poistovjećuje u tolikoj mjeri da vlastito zatočeništvo

²¹ Usp. Zorana Jurić Šabić, *Ivan Meštrović, Povijest Isusa iz Nazareta u drvu*, MIM, Split, 124–126; *Preobraženje*, 1948. – 1950, Syracuse, orah, 301 cm x 148 cm x 5,5 cm, GMS – 59; *Studija za Isusa, Mojsiju i Iliju u prizoru Preobraženja*, 1942. – 1950., crtež,

²² *Velika studija glave Jobove*, 1935., AMZ – 171; *Velika studija glave Jobove*, 1935., bronca, 69 cm x 79 cm x 46 cm, Zagreb, AMZ – 288; *Glava Joba*, Split, bronca, 36 cm x 20 cm x 32 cm, GMS – 654; *Glava Joba*, gips, pohranjeno kao svojina umjetnikovih nasljednika, GMS, inv. br. 18/57.

²³ *Skica za Jobova sina*, Zagreb, 1928. (?), bronca, (lijevano 1982.), 24 cm x 23 cm x 21 cm, AMZ – 273; *Jobov sin*, oko 1935., posebrena bronca (lijevano 1956.), 13 cm x 14 cm x 8,5 cm, GMS – 99; *Skica za Jobova sina*, 1928. (?), Zagreb, bronca (lijevano 1970.), AMZ – 219, AMZ – 273; *Studija za Jobova sina*, Zagreb, 1935. (?), AMZ – 170; *Studija za Jobova sina*, Zagreb, 1935. (?), bronca (lijevano 1970.), 65 cm x 69 cm x 61 cm, AMZ – 219.

²⁴ *Job*, Zagreb, 1941./42., ugljen na papiru, 71 cm x 49,5 cm, GMS – 374

²⁵ *Job I* (studija), 1942./43., bronca (lijevano 1987.), 49 cm x 43 cm x 38 cm, GMS – 646; *Job II* (studija), gips, 26 cm x 30 cm x 17 cm, pohranjeno kao svojina umjetnikovih nasljednika, GMS, inv. br. pohrane 18/67. Vidjeti: Kartoteka Galerije Meštrović, Split.; *Job III* (studija), gips, 32 cm x 33 cm x 22 cm, pohranjeno kao svojina umjetnikovih nasljednika, GMS, inv. br. pohrane 18/68. Vidjeti: Kartoteka Galerije Meštrović, Split; *Glava Joba*, gips, pohranjeno kao svojina umjetnikovih nasljednika, GMS, inv. br. pohrane 18/57. Sve tri studije pristigle su u Galeriju Meštrović u Splitu iz Rima, 27. travnja 1960. gdje su se čvale kod fra Karla Balića u Franjevačkom samostanu u Via Marulana 124. Usp. Dalibor Prančević, *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 214, bilj. 368.

nadvladava Jobovom vjerom i nadom. Meštrović je za života govorio kako skulptura *Joba* iz 1946. g. nije samo vrhunac njegovih prikaza Joba, već i jedna od njegovih jačih figura posljednjeg razdoblja stvaralaštva.²⁶ U toj je skulpturi na najizvršniji način izrazio fizičku i duševnu bol, oblikovanu neposrednim iskustvom vlastita utamničenja i civilizacijskom patnjom sunarodnjakā proisteklom u vihoru Drugoga svjetskog rata.²⁷

1.2. Novozavjetni svetc

Središnje mjesto Meštrovićeva religioznog stvaralaštva pripada novozavjetnim temama vezanim uza živote evanđelista, Blažene Djevice Marije i Isusa Krista. U ranom razdoblju stvaralaštva izbor pojedinih tema uglavnom ovisi o životnim prilikama umjetnika, a poslije o pristiglim narudžbama. U najtežim životnim trenucima Meštrović radi na djelima tijesno vezanim uz Isusovu muku i smrt. U manjem opsegu bavi se temom uskrsnuća i uzašašća nastojeći sebi i drugima prenijeti kršćansku eshatološko-soteriološku poruku. U ovome radu neće biti govora o djelima s temom Blažene Djevice Marije i Isusa, koje, s obzirom na broj i važnost, zaslužuju zasebnu obradu. Jednako tako zbog opsežnosti teme ne možemo se zadržati ni na detaljnim opisima svih skulptura. Stoga ćemo se zadržati na pregledu djela, a posebno samo na onima koja su bila od iznimnog značaja za umjetnika te su kao značajnija ostvarenja odjeknula i u javnosti.

Zaručnika Blažene Djevice Marije i Isusova poočima, sv. Josipa Meštrović je izradio dva puta u prirodnoj veličini u drvu. U skulpturi *Sv. Josip s Isusom*, 1957. g.²⁸ naglasak je na očinskoj dimenziji svetca koji u naručju drži djetešce Isusa. Dok u skulpturi *Josip stolar*, 1957. g.²⁹ izrađenoj za Crkvu Presvetog Srca u Winnetki, Illinois naglašava hraniteljsku ulogu oca, skromnog čovjeka koji je za život zarađivao kao drvodjelac.

Početkom Prvoga svjetskog rata u Rimu izrađuje tri skulpture s prikazom *Glave Ivana Krstitelja*, jednu 1913. i dvije 1914. g.

²⁶ O tome je pisao iz South Benda u pismu Josipu Smrkiniću, tadašnjem direktoru Galerije Meštrović u Split, 10. kolovoza 1960. (AGMS). Usp. Prančević, *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco*, 219–220. Usp. Prančević, *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco*, 219–220.

²⁷ Jurić Šabić, *Meštrović: Otisci duše. Religiozna umjetnost Ivana Meštrovića*, 72–75.

²⁸ *Sv. Josip s Isusom*, 1949., gips, privatno vlasništvo, South Bend, Indiana

²⁹ *Josip stolar*, 1957., drvo, Heart Church, Winnetka, Illinois.

i manju figuru svetca.³⁰ Treba spomenuti kako je to razdoblje u kojem su Meštrovićeva djela prožeta elementima ekspresionizma. Skulptura svetca iz 1913. g. Prančeviću sadržava sve elemente ekspresionističkih težnji za prikazom ljudske duše i intenziteta emocionalnih stanja u kojima se naglašava trenutak patnje i boli.³¹ Na reljefu *Salome*, iz 1913. g.³² nalazimo prikaz glave Ivana Krstitelja na pladnju u rukama razigrane Salome. Lik svetca pojavljuje se i u reljefu *Kristovo krštenje* (usporedni naslov: *Krštenje na Jordanu*).³³ Na zamolbu splitskog nadbiskupa msgr. Frane Franića, za krstionicu u Splitu 1954. g. izradio je skulpturu Ivana Krstitelja³⁴, jednu od posljednjih skulptura izrađenih za vrijeme boravka i rada na Sveučilištu u Syracusi. Istom temom bavio se još jednom 1957. g. kada je izradio *Glavu Ivana Krstitelja*.³⁵ Prikazi svetca iz ove zrele faze stvaralaštva odišu plošnosti, te nisu dojmivi kao oni iz 1913. g. i 1914. g.

Evandelisti *Matej, Marko, Luka i Ivan* također pripadaju skupini s prikazima novozavjetnih svetaca. Nadahnuće za svoj rad Meštrović je crpio na evanđeoskim tekstovima. Evandjelja su glavno izvorište njegova cjelokupnoga religioznog stvaralaštva. Osim kao samostalne skulpture, Meštrović evandelite smješta i unutar sepulkralno-sakralnih građevina. U crkvi Gospe od Anđela u Cavtatu prikazani su na podnome mozaiku s pripadajućim ikonografskim oznakama. Zbog stiliziranog oblika jedva dolaze do izražaja te su takvi u funkciji dekorativnosti.³⁶ Uz *Evandeli-*

³⁰ *Glava Ivana Krstitelja*, Rim, 1913., orah, 60 cm x 34 cm x 33 cm; *Glava Ivana Krstitelj*, Rim, 1914., bronca, 66 cm x 30 cm x 27,5 cm; *Glava Ivana Krstitelja*, Rim, 1914., bronca, 58 cm x 22 cm x 23,5 cm, GMS – 630. Statueta vis. 41,5 cm u privatnom je vlasništvu.

³¹ Jurić Šabić, *Meštrović: Otisci duše. Religiozna umjetnost Ivana Meštrovića*, 32–33.

³² *Saloma*, Beograd, 1913., gips, 134 cm x 96 cm x 16 cm, AMZ – 131, AMZ – 294, Belgija.

³³ *Krštenje na Jordanu*, Syracuse, 1948. – 1950., orah, 180 cm x 101 cm x 5 cm, GMS – 50

³⁴ *Ivan Krstitelj*, 1954. g. (odljev u bronci 1959.), nalazi se u splitskoj krstionici gdje je postavljen 1960. godine. Ista skulptura odlivena je i za crkvu sv. Ivana Krstitelja u Vrpolju, te crkvu istoimenog svetca u Trogiru. Usp. *U staroj krstionici postavlja se Meštrovićev kip*, u: *Slobodna Dalmacija*, 17 (1960.), 4763, Split, 13. lipnja 1960., str. 6; Duško Kečkemet, *Život Ivana Meštrovića*, sv. II., *Školska knjiga, Zagreb, 2009.*, 434.

³⁵ *Glava Ivana Krstitelja*, Notre Dame, 1957., poprsje, gips, 61 cm x 50 cm x 32 cm, The Snite Museum of Art, UNDA, USA.

³⁶ Usp. Lidija Roje Depolo, *Gospa od Anđela – Mauzolej obitelji Račić u Cavtatu*, u: *Ivan Meštrović. Gospa od Anđela – Mauzolej obitelji Račić u Cavtatu*, Hazu – Glip-toteka, listopad – studeni 2008., 20.

sta *Mateja* krilati čovjek, uz *Marka* lav, uz *Luku* vol i uz *Ivana* orao. Unutar crkve Presvetog Otkupitelja u Otavicama evanđeliste smješta u zidne reljefe, također im pridajući pripadajuće oznake.³⁷ Pozornim proučavanjem ove tematske skupine vidljivo je kako se Meštrović u više navrata bavio evanđelistom Lukom. Evanđelistom koji donosi najviše podataka o životu i djelovanju Isusa Krista. U skulpturi *Evanđelist Luka* iz 1914.³⁸ stiliziranim linijama prikazuje lik evanđelista u sjedećem položaju, asketskog izgleda s knjigom *Evanđelja* u lijevoj ruci.³⁹ U skulpturi iz 1929.⁴⁰ evanđelista Luku prikazuje u klečećem položaju. Dvije godine poslije, 1931. g., izrađuje ga u reljefu za crkvu Presvetog Otkupitelja, kao krilatog čovjeka s glavom vola i Evanđeljem u lijevoj ruci. Posljednji put izrađuje ga u skulpturi iz 1950. g.⁴¹ u Americi. Samostalnu skulpturu *Evanđelista Mateja* izradio je 1915. g.⁴² i 1929. g.⁴³ Osim u crkvi Gospe od Anđela i Presvetog Otkupitelja u Otavicama reljef evanđelista izradio je 1927. g. za crkvu sv. Marka u Zagrebu.⁴⁴ Evanđelista Ivana, Meštrović prikazuje kao apostola s knjigom⁴⁵, evanđelista i autora *Otkrivenja*⁴⁶. Redovito je riječ o mladolikome muškarcu, u sjedećem stavu tije-

³⁷ Usp. Jurić Šabić, *Crkva Presvetog Otkupitelja. Ivan Meštrović u zavičajnom kontekstu*, Muzeji Ivana Meštrovića, Split, 2020., 138–145; Jurić Šabić, *Dekodiranje Meštrovića. Ikonološka studija skica za dekoraciju kupole Crkve Presvetog Otkupitelja u Otavicama*, 15–16.

³⁸ *Evanđelist Luka*, 1915, London, bronca, 58,5 cm x 32,5 cm x 24 cm, GMS – 71. O likovnoj analizi djela u: Prančević, *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco*, 70–71.

³⁹ Ivo Dellale ovako uspoređuje glavu sv. Luke (gipsani model skulpture *Evanđelista* iz 1914.) sa sv. Pavlom: "Sv. Luka Meštrovićev je ideja Pavlova duha, koji na starom deblu grčko-rimske kulture stvara moćnu etičku i religioznu svijest. Meštrović je u ovoj malenoj sadri izrazio dva velika principa ljudske drame: tijelo i duh. Tijelo je materija propadljiva, koja se lomi i kida. (...) Njemu se protivi duh. Duh koji je izražen u licu sv. Luke, predragog liječnika... koji daje svjetlost znanju, akciji, život ljubavi, opraštanje griješniku, mir i veselje savjesti." Ivo Dellale, *Nezavisna grupa. Skulptura*, u: *Novo doba*, 7 (1924.), 231, Split, 4. listopada 1924., 3.

⁴⁰ *Evanđelist Luka*, 1929, Zagreb, AMZ –25, *Evanđelist Luka*, 1929., Zagreb, AMZ –251.

⁴¹ *Evanđelist Luka*, 1950., Shaheen – Meštrović Memorial, South Bend, UNDA.

⁴² *Muškarac s djetetom (Evanđelist Matej)*, London, 1915., bronca (lijevano 1981.), AMZ – 268.

⁴³ *Evanđelist Matej*, 1929., GMS.

⁴⁴ *Evanđelist Marko*, Zagreb, 1927., AMZ – 32.

⁴⁵ *Evanđelist Ivan*, Zagreb, 1929., AMZ – 25; *Evanđelist Ivan*, Zagreb, 1929., AMZ – 252.

⁴⁶ *Autor Apokalipse (skica)*, bronca, GMS – 185; *Autor Apokalipse*, Crikvine, 1946.

la, s knjigom u jednoj i perom u drugoj ruci. Ikonografsku oznaku orla nalazimo samo na reljefu iz crkve Presvetog Otkupitelja, 1931. g.⁴⁷

1.3. *Svetci Katoličke Crkve*

Tijekom povijesti Katolička Crkva kanonizirala je veliki broj duhovnih velikana i uzora svim kršćanima. O životu, djelovanju i značenju mnogih promišljao je i Meštrović u svome stvaralačkom radu. Djela iz ove skupine uglavnom su nastala kao plod narudžbe, a navodimo ih kronološkim slijedom njihova nastanka. Prvi Meštrovićev prikaz jednog svetca Katoličke Crkve jest *Sv. Roko sa psom* koji je izradio u dva reljefa. Prvi reljef izradio je 1911. g. kao općinski grb za općinu Drniš.⁴⁸ Drugi reljef svetca izradio je 1920. – 1922., za kapelu sv. Roka u crkvi Gospe od Anđela u Cavtatu.⁴⁹ Na reljefu iz 1911. u prvom planu nalazi se svetac prikazan kao bradati muškarac koji lijevom rukom pridržava štap kojim je naglasak stavio na hodočasnički element. Na lijevoj strani reljefa nalazi se tikvica s vodom, a u desnoj pas koji liže svetčeve rane. U drugom reljefu svetac je prikazan kao muževni muškarac s licem samog Meštrovića i likom psa u anatomski nemogućem položaju za kojeg postoji pretpostavka kako je riječ o Meštrovićevu psu iz djetinjstva. Za razliku od prvog reljefa u kojem je naglasak stavljen na svetca u drugom je na psu za kojeg se govorilo kako je riječ o Meštrovićevu psu iz djetinjstva.⁵⁰ Svetčev pogled na psa odraz je ljubavi prema psu, ali i one koju osjeća prema bolesnima i društveno odbačenima koja je bila u srži njegova poslanja.

Kao poklon kralja Aleksandra Dubrovniku Meštrović je 1922. g. izradio skulpturu *Sv. Vlaho*. Prvotno je postavljena u Držićevu ložu, a poslije je premještena iznad vrata od Pila gdje se nalazi i danas.⁵¹

⁴⁷ *Evangelist Ivan*, veliki reljef, bronca, GMS – 78; *Evangelist Ivan*, 1950., bronca, Shaheen – Meštrović Memorial, South Bend, UNDA, SAD.

⁴⁸ Detaljnije podatke o reljefu donosi Vesna Barbić u katalogu *Meštrović – Drniš – Otavice*, 7.

⁴⁹ Usp. Roje Depolo, *Gospa od Anđela – Mauzolej obitelji Račić u Cavtatu*, 18–19.

⁵⁰ Usp. *Ivan Meštrović: Gospa od anđela – Mauzolej obitelji Račić*, Cavtat, 1920. – 1922., Gliptoteka HAZU (Galerija I.), listopad – studeni 2008., (Katalog izložbe), HAZU – MIM Atelijer Meštrović, 2008., 18.

⁵¹ *Sv. Vlaho*, Dubrovnik, 1922., kamen.

Sa životom i likom svetog Franje Asiškog, svetca rođenog kao Giovanni Bernardone u Asisiju 1182. g., Meštrović se rano upoznao. Prijateljske veze njegova oca Mate s franjevcima i prijateljstva koja je sam stekao s franjevcima razlog su zbog kojeg je tijekom života načinio veći broj crteža, slika i skulptura ovoga svetca.⁵² Prvu skulpturu *Sv. Franjo u molitvi*⁵³ izradio je 1924. g., a prikazuje svetca u klečećem stavu, obučena u redovničko odijelo, sklopljenih ruku i blago uzdignuta pogleda prema nebu. O drugom reljefu u drvu naziva *Franjo moli* doznajemo od fra Karla Jurišića, koji samo spominje kako je riječ o prikazu glave i jedne ruke.⁵⁴ Tijekom boravka u Asizu u ljeto 1942. godine gdje je boravio s fra Karlom Balićem i o. Dominikom Mandićem Meštrović je doživio bliži susret sa sv. Franjom. Ondje je od o. Mandića na poklon dobio bogato ilustriranu knjigu biskupa Facchettija o sv. Franji Asiškome.⁵⁵ U to vrijeme u neposrednoj blizini Vatikana Mandić je započeo gradnju franjevačke generalne kurije uz koju je bila predviđena i crkva⁵⁶, te je molio Meštrovića koji je radio na likovnom uređenju Zavoda sv. Jeronima da i tu crkvu ukrasi. Meštrovićev odlazak u Švicarsku onemogućio je zamisao koja će ponovno zaživjeti neposredno pred njegov odlazak u emigraciju u Ameriku. Konačni nacrt reljefa *Stigmatizacija sv. Franje*, izradio je u Rimu 1946. g. Iz Mandićevih pisama doznajemo kako ga je u radu na reljefu i on pomagao, pa i da mu je pozirao

⁵² *Stigmate*, Chicago, 1942., olovka, 3,5 m x 1,5 m, Hrvatski etnički institut, Chicago; *Sv. Franjo*, crtež, The Snite Museum of Art, UNDA, USA; *Sv. Franjo*, ulje, The Snite Museum of Art, UNDA, USA; *Studija Stigmata sv. Franje Asiškog*, 1945. – 46., olovka,

⁵³ *Sv. Franjo Asiški*, 1926., Zagreb. Nalazi se u stalnom postavu *Atelijera Meštrović u Zagrebu*, AMZ – 137. Drugi primjerak u bronci čuva se u Galeriji u Dubrovniku, nekoć dio Zbirke Banac.

⁵⁴ Karlo Jurišić, *Meštrović naš konfrater*, u: *Vjesnik franjevačke Provincije Presvetog Otkupitelja u Dalmaciji*, 11 (1962.), 5 – 6, 21. travnja 1962., 55.

⁵⁵ Prema Mandiću, upravo knjiga biskupa Facchettija bila je jedan od važnih elemenata nadahnuća za Meštrovićeve skulpture i crteže sv. Franje Asiškog. On veli: "Sveti Franjo je svojim likom, svojim životom i svojim 'Cvjetićima' odavno privlačio Meštrovića i kao čovjeka i kao umjetnika, pa je bio tema većeg broja njegovih crteža i skulptura. Najviše se tom svecu približio tim posjetom Assisiju, a franjevačkim fratrima uopće druženjem s njima tu i u Zavodu sv. Jeronima." Usp. Dominik Mandić, *Postanak Meštrovićevih 'Rana sv. Franje'* (U Rimu 1942.), u: *Hrvatska revija*, 12 (1962.), 4 (48), 388–395.

⁵⁶ Samostanska crkva Santa Maria Mediatrice, sagrađena prema projektu talijanskoga arhitekta Giovannija Muzija, od 1947. do 1950., a uz nju nalazi se i Generalna kurija Franjevačkoga reda Manje braće.

za lik svetca. Reljef je krajem rujna iste godine odljeven u gips,⁵⁷ a klesanje u kamenu dovršeno je tek 1950. godine.⁵⁸ Meštrović u reljefu prikazuje poznati događaj iz franjevačke ikonografije, sv. Franju kojem se na nebu ukazuje seraf usred kojeg se nalazi lik Raspetoga Krista od kojeg Franjo prima njegove rane.⁵⁹ U desnom kutu nalazi se lik redovnika u meditativnom stavu. Tradicionalna ikonografija u njemu vidi lik brata Leona, no nije isključeno kako umjetnik prikazuje sebe kao svjedoka događaja, budući je isto učinio, primjerice, u reljefu u drvu *Uzašašće*, 1948. – 1950. g. smještenom u kompleksu Crikvine.⁶⁰ Posljednji put o životu svetog Franje promišlja 1961. g. kada izrađuje nacрте za nadgrobni spomenik franjevačke grobnice na groblju Mount Olivet u Chicagu. U tom reljefu pod nazivom *Preminuće sv. Franje*⁶¹ prikazao je umirućeg svetca koji leži na “Majci Zemlji”, okružen svojom braćom zazivajući sestricu smrt. Uz pomoć Meštrovićeva učenika Josipa Turkalja, prof., reljef je načinjen u gipsu, a poslije odliven u broncu. Do 1982. nalazio se u pohranjen u hrvatskoj Župi Srca Isusova. U svibnju iste godine, na inicijativu tadašnjeg kustosa fra Stephena Raicha, premješten je na franjevačku grobnicu. Postavljen na uzvišen položaj, a u pod-

⁵⁷ Gipsani izvornik dar je umjetnika Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja. Dugo se čuvao u Generalnoj kuriji sve dok ga fra Nikola Radić, kao generalni defnitor, nije vatikanskom diplomatskom poštom, 1985., prebacio u Hrvatsku. Tada je u Ljevaonici ALU u Zagrebu odliven novi brončani reljef koji je prenesen u franjevački Samostan Gospe od Zdravlja u Splitu, a gipsani izvornik darovan franjevačkom Samostanu Svete Marije u Zaostrogu, gdje se i nalazi i danas patiniran u boju bronce. Nakon što je završena gradnja franjevačkog klerikata o. Ante Antića, novoodmliveni brončani reljef iz Gospe od Zdravlja prenesen je u crkvu Presvetog Otkupitelja na Trsteniku.

⁵⁸ Usp. Mandić, *Postanak Meštrovićevih 'Rana sv. Franje'*, 55; Kečkemet, *Život Ivana Meštrovića*, sv. II., 363.

⁵⁹ Usp. Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 234.

⁶⁰ Usp. Zorana Jurić Šabić – Maja Šeparović Palada, *Ivan Meštrović: Povijest Isusa iz Nazareta u drvu*, MIM, Split, 2017., 133–136; *Slavlje posvete samostanske crkve na Trsteniku*, http://www.franjevci-split.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=2469&Itemid=33 (7. prosinca 2013.); Jozo Grbeš, *Stigmata Ivana Meštrovića u Chicagu*, u: *Croatian Franciscan Herald – Hrvatski franjevački vjesnik* 35 (2) Prosinac – Decembar 2020., 4.; *Restauriran, zaštićen i uokviren crtež Ivana Meštrovića u Chicagu*, (pristupljeno 8. siječnja 2021.) <https://www.dijaspora.hr/restauriran-zasticen-i-uokviren-crtez-ivana-mestrovica-u-chicagu/1583> (pristupljeno 20. veljače 2023.).

⁶¹ *Preminuće sv. Franje*, 1961., reljef u bronci, Mount Olivet, Chicago. Analiza umjetnine napravljena je prema fotografiji s internetske stranice Hrvatske franjevačke kustodije u Chicagu, <http://www.stjeromecroatian.org/hrv/custody3b.html> (pristupljeno 5. srpnja 2013. g.). Usp. Jurišić, *Meštrović naš konfrater*, 55.

nožju reljefa ispisane su riječi sv. Franje: “Slava tebi, Gospodine moj, po sestri našoj smrti.”⁶²

O životu svetog Jeronima, svetca rođenog oko 347. u rimskoj Dalmaciji, u Stridonu, Meštrović intenzivno promišlja četrdesetih godina XX. st. Pod izlikom likovnog uređenja Papinskog zavoda sv. Jeronima Meštrović je izišao iz zatočeništva i otputovao u Rim. O pripremnim radovima za rad na reljefu sv. Jeronima svojoj supruzi pisao je iz Zavoda: “Baš sam počeo praviti neke skice na papiru za sv. Jeru, a uz to čitam i njegovu biografiju i djela. Zgodan svetac... otišo u svece, inače je mogao biti veliki književnik. Rodio se u Grahovu iznad Knina i tek s 18. g. počeo učiti i to vrlo ozbiljno... Učio je stare grčke i rimske klasike koji u njegovo doba zanesenog kršćanstva nisu bili u modi, ali su mu bili dobri drugovi sve do smrti i pomogli mu da bolje od drugih razumije Stari zavjet i Novi zavjet. On barbarin prvi prevodi sa hebrejskog na latinski Stari zavjet.”⁶³ *Reljef sv. Jeronima* za Zavod dovršio je 1943. g., a u njemu je naglasio njegovu ulogu crkvenog naučitelja. Skulpturu *Sv. Jeronima svećenika*, izradio je 1954. g. u bronci, za hrvatske franjevce u Washingtonu.⁶⁴ U oba djela prikazan je lik pustinjaka koji nema ničeg doli knjige i komada tkanine oko pojasa, naučitelj duboko uronjen u razmatranje o Božjoj Riječi.

Za života u emigraciji u Americi izradio je skulpturu svetog Kristofora, kršćanskog mučenika iz III. st. Studija svetca u ugljenu nastala je 1951. g.⁶⁵ Četiri godine poslije, 1955. g. u South Bendu, izradio je u prirodnoj veličini skulpturu *Sv. Kristofora s djetetom* na ramenima. Svetac je prikazan u pokretu, bosih nogu, s perizomom oko pojasa, podignutom lijevom rukom i pogleda uperena k nebu. Skulptura u cijelosti odražava lik svetca koji cijelim životom svjedoči i ispunja zavjet traganja za vladarom kojem bi se pokorio, a prikazan je u liku djeteta Isusa.

Dvije godine poslije, Meštrović je izradio i brončanu skulpturu *Sv. Andrije*, 1957. g., ribara snažnih ruku i osjetljivih crta po-

⁶² Usp. <http://www.stjeromecroatian.org/hrv/custody3b.html>. (pristupljeno 5. srpnja 2013. g.).

⁶³ *Pismo Olgji*, Istituto St. Girolamo, 3. IX. 1942. Citirano prema: Kečkemet, *Život Ivana Meštrovića*, sv. II., 324.

⁶⁴ *Sv. Jeronim*, 1954. g., bronca, Croatian Franciscan Fathers Home, Washington.

⁶⁵ *Studija Sv. Kristofora*, Syracuse, 1951., ugljen, 65,5 cm x 52 cm, Syracuse University Art Museum, ON: 1955.25. Usp. David Tatham, *Ivan Meštrović in Syracuse 1947-1955.*, u: *The Courier XXXII* (1997.), 23.

stavljen u središte dugoga pravokutnog bazena, okruženog stablima maslina ispred katedrale istoimenog svetca u Honolulu.⁶⁶

Svetog Antuna Padovanskog, svetca rođena 1195. g. u Lisabonu, krsnim imenom Fernando Martins de Bulhões, Meštrović je izradio u dvije različite skulpture. Skulpturu *Sv. Antuna* u bronci 1953. za koledž sv. Ante u Oxfordu⁶⁷ i gipsani model *Sv. Antuna* iz 1954.⁶⁸ za crkvu sv. Ante u Beogradu.⁶⁹ Skulpturu svetca za Beograd obećao je izraditi pred Drugi svjetski rat, no tomu su se ispriječile ratne okolnosti, te je do ostvarenja došlo tek 1954. g. Iako u „dubokim godinama” i mnogim privatnim i poslovnim obvezama Meštrović je potvrdno odgovorio zamolbi župnika dr. Edvarda Žilića.⁷⁰

Osim navedenih djela u posljednjoj godini života izradio je i *Glavu sv. Pavla*, 1961. g.⁷¹, a iz dostupnih podataka doznajemo kako je u crtežu još prikazao *Sv. Augustina*⁷² i *Sv. Juraja*⁷³, no nepoznata je godina njihova nastanka.

2. DONOSITELJI NADE I UTJEHE – MOJSIJE I JOB

Meštrovićev stvaralački rad obilježile su različite povijesne, kulturne i životne prilike. Tijekom godina razvijao je svoj snažni stil pod različitim utjecajima. Tražio je ideje i forme. Okušavao se u različitim likovnim tehnikama. Od krede, olovke i ulja do kamena i reljefa u drvu. Radio djela po narudžbi i po osobnom

⁶⁶ *Sv. Andrija*, Honolulu, 1957., bronca, Honolulu, Hawaii, USA; Usp. Radford, Georgia and Radford, Warren. “St. Andrew”. *Sculpture in the Sun: Hawaii’s Art for Open Spaces*, Honolulu: University of Hawaii Press, 1978., pp. 23-23. <https://doi.org/10.1515/9780824887780-016>.

⁶⁷ *Sv. Ante Padovanski*, 1953. g., bronca, naravna veličina. Nalazi se u St. Anthony’s College, Oxford, England. Analiza skulpture dana je prema fotografiji objavljenoj u Laurence Eli Schmeckenbier, *Ivan Meštrović – sculptor and patriot*, Syracuse University Press, New York, 1959., sl. br. 83.

⁶⁸ *Sv. Ante Padovanski*, 1954. g., v. 275 cm. Usp. *Monumentalna crkva Svetog Ante u Beogradu*, u: *Glasnik sv. Antuna Padovanskog*, II., 6., lipanj 1963., 106.

⁶⁹ Drugi brončani odljev skulpture sv. Ante Padovanski, 1954. nalazi se na pročelju crkve sv. Ante u Bugojnu. Usp. Jurišić, *Meštrović naš konfrater*, 55.

⁷⁰ *Meštrovićevo pismo E. Žiliću*, Syracuse, 17. lipnja 1954.; Prema: Kečkemet, *Život Ivana Meštrovića*, sv. II., 383.

⁷¹ *Sv. Pavao*, glava, 1961., Notre Dame, glina, The Snite Museum of Art, UNDA, USA

⁷² *Sv. Augustin*, crtež, Baton Rouge, Louisiana

⁷³ *Sv. Juraj*, litografija, 66 cm x 50 cm, National Gallery of Art, Washington, Rosenwald Collection, AN: 1943.3.6422.

nadahnuću. Često i bez naknade, besplatno dijeleći što je primio. U njegovim djelima satkano je mnoštvo osobnih osjećaja i proživljenih događaja. U najtežim životnim trenucima poseže za Biblijom, u vohoru Prvoga svjetskog rata, a potom i u ustaškom zatvoru na Savskoj cesti gdje vrijeme provodi crtajući i čitajući biblijske tekstove.⁷⁴

U isto vrijeme intenzivno promišlja o dvojici starozavjetnih likova, Mojsiju i Jobu s kojima pronalazi sličnosti. Zanimljivo je kako o obojici intenzivno promišlja u isto vrijeme, tijekom putovanja po istoku 1927. g. Meštrović je dobro poznao Mojsijev život i djelovanje. U bilješci s putovanja pod nazivom *Kairski muzeji* iznosi duboka promišljanja o Mojsiju i njegovoj ulozi u izlasku izraelskog naroda iz egipatskog ropstva, te rasprave sa suputnicima na tu temu.⁷⁵ Kada je pedesetih godina odlučio državi Izrael darovati *Glavu Mojsija* u mramoru iz 1925./26. g., mons. Rittigu pisao je kako se na tom putovanju oduševio vjerom Židova koji su uplakani molili pred Židom plača. Tada je uskliknuo: „Ovaj narod ne može propasti kod ovolike jake vjere. Uzprkos izvjesnih mana, kojih imade svaki narod, Židovi su, nakon onolikih patnji i žrtava zaslužili svoj uspjeh, koji im ne bi trebali ni kršćani ni Muhamudani osporavati, u toliko prije što su ove potonje doktrine proizišle iz Židovske.”⁷⁶ Radost zbog toga što je jedan brojčano mali narod, a po patnjama i duhu veliki ostvario svoj davni san te stvorio slobodnu domovinu, u Meštroviću za života u emigraciji ulijeva nadu i vjeru kako će i njegov mali hrvatski narod stvoriti svoju malu ali slobodnu domovinu. Vjerovao je kako će taj njegov mali čin, poklona jedne skulpture „biti od koristiti i za hrvatsku narodnu stvar, jer ma koliko da je Izrael mala zemlja, a Židovi po broju mali narod, oni su ipak jedna, makar nevidljiva sila u međunarodnom životu”.⁷⁷

⁷⁴ „Crtali smo cijeli dan, a u večer je Meštrović čitao meni Bibliju.” Jozo Kljaković, *U suvremenom kaosu*, 207–210. *Pismo Ivana Meštrovića Svetozaru Rittigu*, 26. siječnja 1942., pisano rukom, AAM-AR

⁷⁵ Rukopis sačuvan u Meštrovićevoj kolekciji na Sveučilištu Notre Dame, u: CMST 13/4 UNDA *Reflections on a Trip to the Middle East by I.M. – 1927*. Bilješka s putovanja pod nazivom *Kairski muzeji* (rukopis) nalazi se na str. 7–12. Pagina-cija koju navodimo, ona je koju je autor naznačio na vrhu originalnog teksta u rukopisu.

⁷⁶ *Pismo Ivana Meštrovića mons. Svetozaru Rittigu*, Syracuse, 7. listopada 1950., AMZ, Arhiv Rittig

⁷⁷ *Pismo Ivana Meštrovića mons. Svetozaru Rittigu*, Syracuse, 23. studenog 1950., AMZ, Arhiv Rittig

U istom prizoru pred Zidom plača Meštroviću je na um došao i Job.⁷⁸ U liku židova, skvrčenog podno Zida on vidi Joba pravednika koji usprkos kušnji Zloga ostaje vjeran Bogu strpljivo podnoseći patnju koja ga je zadesila. Budući kod Meštrovića ne nalazimo djela Joba nastala u razdoblju pred putovanje, možemo zaključiti kako se spomenuti događaj duboko urezao u njegovu misao, te se po povratku s putovanja kroz duže vrijeme bavi patnjom Joba i njegove obitelji.⁷⁹ Nepravedno uhićenje. Zatočeništvo u zatvoru. Život u kućnom pritvoru i odvojenost od obitelji, sve to kod Meštrovića izaziva nemir koji nastoji odagnati čitanjem sv. Pisma i crtanjem. Tražeći utjehu i nadu i izlaz iz vlastite patnje, Meštrović ponovno poseže za temom Joba pravednika. Od zatvorskih crteža samo je crtež Joba⁸⁰ moguće točno evidentirati u to vrijeme, a poslužio mu je kao studija za skulpturu koju je izradio 1946. g.⁸¹ U tom djelu Meštrović je sabrao sva svoja ratna iskustva u kojima se očitovao susret sa smrću, borba za vlastiti život, za okupljanje razdvojene obitelji i bojazan za buduću sudbinu.⁸² Suobličivši vlastitu patnju Jobovoj, a patnju Izraelaca onoj patnji svoga naroda u domovini, Meštrović vjeruje kako će se njegov mali narod izdignuti iznad svih i stvoriti slobodnu domovinu u kojoj će svi biti jednaki. Tim uvjerenjem Mojsije i Job u teškim životnim trenucima Meštroviću postaju donositelji nade i utjehe.

ZAKLJUČAK

Meštrović je u svome umjetničkom opusu načinio iznimno veliki broj likovnih djela s temom svetaca koje smo tematski podijelili na starozavjetne, novozavjetne i svetce Katoličke Crkve među kojima se nalaze duhovni velikani i uzori. U prikazima uglavnom

⁷⁸ Usp. Ivan Mestrovic Papers (MST), University of Notre Dame Archives (UNDA), Notre Dame, IN: 46556, *Reflections on a Trip to the Middle East by I. M., Zidine plača*, 6. CMST 13/4.

⁷⁹ *Veliki reljef Job*, Zagreb, 1932, AMZ – 123; *Veliki reljef Job*, 1932., Zagreb, bronca (lijevan 1969.), 130 cm x 161 cm x 21 cm, AMZ – 202; *Job*, Zagreb, 1941./42., ugljen na papiru, 71 cm x 49,5 cm, GMS – 374; *Job*, kamen, 30 cm x 33 cm x 24 cm, GMS – 15; *Job*, Rim, 1946., bronca, 121 cm x 106 cm x 85 cm, GMS – 119; *Studija za Joba*, 1928, gips, svojina umjetnikovih nasljednika, GMS, inv. br. pohrane. 14/9; *Job*, 1946., reljef, orah, 119,5 cm x 91,5 cm, The Snite Museum of Art, UND, inv. br. 1987.018.095

⁸⁰ *Job*, Zagreb, 1941./42., ugljen na papiru, 71 cm x 49,5 cm, GMS – 374.

⁸¹ *Job*, Rim, 1946., bronca, 121cm x 106 cm x 85 cm, GMS – 119.

⁸² Usp. Prančević, *Ivan Meštrović i kultura modernizma: ekspresionizam i art déco*, 219–220.

slijedi kršćansku ikonografiju, a kada izostavlja ili naglašava jednu ikonografsku oznaku više od drugih, to čini kako bi naglasio posebnost i značenje pojedinog svetca. Promišljajući o razlozima nastanka djela iz ove skupine, možemo zaključiti kako je veći broj djela nastao kao posljedica narudžbe od crkvenih uglednika. Dok su umjetnički vrjednija skulptorska ostvarenja ove skupine nastala kao posljedica egzistencijalne situacije u kojoj se umjetnik nalazio. U skulpturi Joba iz 1946. g., koji u svojoj boli i patnji vapi za Božjom blizinom prikazao je vlastitu tugu i bol koju je osjetio u zatvoru, nepravedno optužen i odvojen od bližnjih. U promišljanjima o patnji i boli starozavjetnih i novozavjetnih likova tražio je utjehu i njegovao nadu za izlaskom iz ropstva i životom u slobodi. Tako su Mojsije i Job svojom ustrajnošću i vjerom u Meštrovića unosili utjehu i budili vjeru u novi život, te postali vođe na njegovu putu pronalaska smisla i utjehe koje će pronaći u liku Krista Patnika i Otkupitelja.

SAINTS IN IVAN MEŠTROVIĆ'S ARTISTIC WORK

Summary

In his artistic work, Meštrović created an extremely large number of works of art with saints as a theme. We have divided those saints thematically into Old Testament saints, New Testament saints and saints of the Catholic Church. Among them there are great spiritual figures that are also role models for spiritual life. In his depictions, he mainly follows Christian iconography, and when he omits or emphasizes one iconographic element more than some others, he does so in order to emphasize the uniqueness and meaning of a particular saint. Reflecting on the reasons for the creation of works from this group, we come to the conclusion that a great number of the works were created as orders by church dignitaries, while artistically more valuable sculptures within this group were created due to the existential situation in which the artist found himself. In the sculpture of Job from 1946, who cries out for God's presence in his pain and suffering, he depicted his own sorrow and the pain he felt in prison, unjustly accused and separated from his loved ones. In his reflections on the suffering and pain of Old Testament and

New Testament characters, he sought consolation and hope for getting out of slavery and living in freedom. Thus, with their perseverance and faith, Moses and Job brought comfort and awakened faith in a new life to Meštrović. And the two Old Testament characters became leaders in Meštrović's journey to find meaning and comfort, which he would find in the figure of Christ the Sufferer and Redeemer.